

prof. dr hab. Mieczysław Balowski
Ústav slovanské filologie
Fakulta polské a klasické filologie
Univerzita Adama Mickiewicze v Poznani

**Posudek disertační práce Adriana Jana Zasiny
Korpusový přístup ve výuce češtiny jako cizího jazyka,
Praha 2019, 265 stran.**

Disertační práce Adriana Jana Zasiny je věnována glottodidaktickým otázkám češtiny, zvláště ho zajímá „aplikace korpusového přístupu k jazyku ve výuce češtiny jako cizího jazyka“ (s. 8). Jako hlavní cíl si autor klade „systematicky zmapovat možnosti začlenění korpusů do běžné jazykové výuky, a to s ohledem na konkrétní jazykové potřeby cizinců na základě jejich typických chyb“ (s. 8). Je zde třeba zdůraznit, že si autor stanovil velmi ambiciózní cíl: jak využít matematické (včetně korpusové) metody k zlepšení výuky češtiny pro cizince, a tím také jak popsat mluvnické jevy ne z pohledu rodilého mluvčího (mateřského systému), ale z hlediska studenta-cizince (cizího mluvnického systému). Proto také jako výchozí materiál využil autentický žákovský korpus (srov. „obsahuje tento korpus i chybovou anotaci zohledňující nejběžnější chyby nerodilých mluvčích“, s. 17) s chybovou anotací třech mluvnických jevů: deverbativní zakončení na *-ání* versus *-aní*, tvary přičestí minulého a konkurence genitivních koncovek singuláru *-a* a *-u*. Vezmeme-li v úvahu chyby, které cizinci dělají na určitých úrovních výuky češtiny pro cizince, můžeme říci, že jsou to nejfrekventovanější chybné realizace českého mluvnického systému, což si uvědomuje také autor (srov. „Pozornost je věnována pěti nejčastějším typům chyb u slovansky mluvících studentů“, s. 24).

Práce je rozdělena do dvou částí: teoretické a praktické. Zásadní teoretické úvahy a praktickou analýzu předchází důkladná informace o literatuře na toto téma. Autor ukazuje dobrou orientaci ve světových a českých pracích a studiích týkajících se výuky s využitím jazykových korpusů, včetně konferencí konaných na toto téma. Důležité je zde, že autor si uvědomuje „klady a zápory korpusového přístupu ve výuce“, což ho chrání před nekritickým použitím metody korpusové lingvistiky.

Teoretická část začíná popisem využití jazykových korpusů ve výuce a popisem metodologie. Zde autor prezentuje „metodu tzv. *data-driven learning* (DDL), využívanou ve výuce angličtiny v univerzitních jazykových kurzech“ (s. 11), jako metodu výuky nemateřského jazyka, která má po stránce metodologické obohatit pedagogickou praxi také českou (srov. kapitulu 2.2 DDL). Pak se soustřeďuje na současný stav použití korpusů ve výuce v České republice. Zdůrazňuje, že zájem o zavedení jazykových korpusů do výuky češtiny jako cizího jazyka začíná počátkem 21. století, i když je v podobě mnohem menší přítomen již v letech šedesátých (srov. např. práci *Nejfrekventovanější slovesa...*, zpracovanou v Ústavu

bohemistických studií na základě *Frekvenčního slovníku češtiny* autorů: Jaroslav Jelínek, Josef V. Bečka a Marie Těšitelová, a další).

Druhá teoretická kapitola je věnována popisu metodologie a materiálu. Je třeba zdůraznit, že metoda od korpusu do korpusu je správně popsána a dobře zvolena pro další výzkum. Jak autor píše na s. 18, „Využívá nejprve žakovský korpus k identifikaci jazykových problémů, pro něž se následně hledají konkrétní pravidla použití v korpusu synchronní češtiny, a na základě takové klasifikace jazykového jevu je sestaven návrh postupu ve výuce v podobě korpusových cvičení.“ Zdá se, že v současné době je tato metoda nejužitečnější a vede k jednoznačným závěrům.

Rovněž zvolené korpusy CzeSL-SGT a SYN2015 jsou reprezentativní pro češtinu. Obsahují: první – 1 147 477 slov, druhý – 120 748 715 slov. Tento krok se jeví jako správný, protože oba korpusy uvádí materiál ze stejné doby (texty z let 2010–2014), a navíc korpus CzeSL-SGT „Kromě standardní morfologické anotace obsahuje [...] i chybovou anotaci zohledňující nejběžnější chyby nerodilých mluvčích.“ (s. 17), a korpus SYN2015 „obsahuje také standardní anotaci, je lematizovaný, morfologicky a syntakticky označovaný“ (s. 17).

Praktická část práce – tvořící jádro této disertace – je rozdělena do třech kapitol. V první kapitole autor analyzuje následující chyby, které jsou registrovány v analyzovaném subkorpusu, ze sociolingvistického a mluvnického pohledu: chyba v diakritice (chybí čárka nad vokálem, chybí háček, čárka nad vokálem navíc), chyba vzniklá záměnou jednoho znaku za druhý, chybně použité velké písmeno. Tato obsáhlá kapitola ukazuje také další potíže, které mají cizinci hlavně s českou diakritikou (např. 52 typů chybných slovních tvarů u předpon a 71 typů chybných slovních tvarů u přípon, 29 typů chybných slovních tvarů u koncovek atd.), což autor popisuje na s. 24 až 78. Avšak tato analýza vyvolává mírně smíšené pocity. Podle výzkumných cílů čtenář očekává, že v této části najde především analýzu morfologických jevů, které zdůvodňují výběr třech mluvnických jevů (deverbativní zakončení na *-ání* versus *-aní*, tvary přičestí minulého a konkurence genitivních koncovek singuláru *-a* a *-u*), které budou v další části této práce analyzovány. Autor práce se však rozhodl zaměřit svou pozornost na zcela odlišné morfologické otázky, než které uvedl jako hlavní nebo vedlejší cíl práce; využil zde metod matematické lingvistiky. A proto dochází k závěru: „Jak bylo zjištěno na základě automatické analýzy chyb v žakovském korpusu CzeSL-SGT, psaní dlouhého vokálu je nejčastější chybou v textech nerodilých mluvčích češtiny (srov. 4.3.1). Tento problém se může projevat jak v kořeni slova, tak v koncovekách“ (s. 79). I když tato část práce je velmi zajímavá, přesahuje okruh avizovaného pracovního zájmu. Samo zpracování v zásadě nepřináší žádné námítky – kromě skutečnosti, že každá z těchto otázek vyžaduje samostatnou monografii, která by měla být z pochopitelných důvodů komplexnější a přesnější. Zároveň je třeba zde také říci, že uvedená analýza potvrzuje správnost využívání korpusové metody k popisu „okamžiků“ mluvnice češtiny, které způsobují největší problémy cizincům (a kterým cizincům). Je to systematický popis korpusového přístupu v glottodidaktice.

Kapitola 5. *Korpusový přístup ve výuce: tři případové studie* realizuje hlavní cíl práce. V zásadě nelze tuto zásadní část práce hodnotit negativně. Jednotlivé gramatické kategorie jsou charakterizovány z hlediska jejich použití v současné češtině, především cizincem. Shromážděný textový materiál je bohatý a různorodý, aby ilustroval všechny problémy

vznesené v práci. Práce uvádí celkem 7 317 různých lemmat bez ohledu na velikost písmen (533 912 výskytů různých lexikálních jednotek) pro *-ání* a *-aní*, 104 různých sloves pro tvary přičestí minulého a 22 různých typů (102 chybných slovních tvarů) pro konkurence koncovek *-a* a *-u* v genitivu singuláru maskulin neživotných, což jasně ukazuje množství práce provedené autorem – to je nepopíratelnou výhodou díla. Analýza provedená autorem je velmi přesná; přináší dobré výsledky a nová tvrzení (např. nové konstatování: „i přes určité výjimky je soudobý stav nejfrekventovanějších verbálních substantiv na *-ání* a *-aní* stabilní a naprosto pravidelný“, ne jak popisuje Karlík v mluvnicí z roku 1995), jsou podložena důkladnými dokumenty. Na konci každé podkapitoly jsou přidána příkladová cvičení, zpracovaná na základě korpusové metody (s. 90–91, 97–99 a 111–113).

V poslední kapitole recenzované práce autor popisuje „konkrétní aplikaci korpusových metod v přímé akademické výuce“ (s. 116). Experimentální výuka byla provedena na Jagellonské univerzitě ve dvou skupinách. Cílem této kapitoly bylo „otestovat korpusový přístup ve vysokoškolské výuce s ohledem na jeho uplatnění při jazykové výuce a přínos v jazykovém vývoji studentů“ a pak srovnat jeho výsledky s výsledky dosaženými tradičními metodami výuky. Také i zde je všechno pečlivě zpracováno. Diagramy, tabulky a grafy (a také i verbální popis) jednoznačně potvrzují smysl zavedení korpusové metody ve výuce češtiny jako cizího jazyka.

V Závěru by autor měl popsat výsledky svého badání. Místo toho shrnuje jednotlivé kapitoly. I když opakuje cíl své práce („I přes rostoucí zájem v této oblasti pořád zůstávaly stranou metodologické otázky týkající se konkrétních aplikací korpusů ve výuce. Tato práce se proto zaměřila jak na formulování konkrétního přístupu při sestavování korpusových cvičení, tak na ověření funkčnosti nové metody v akademické výuce studentů bohemistiky“, s. 146), v další části uvádí pouze shrnutí jak teoretických, tak analytických kapitol. Je zapotřebí se zde soustředit více na experiment a propozice výuky popsaných morfologických jevů v kapitole 5. Je fakt, že jednotlivé výsledky autor uvádí v jednotlivých kapitolách, ale bylo by dobré zde odpovědět, zda cíle práce byly realizovány a jaké jsou výsledky analýzy. Ovšem velmi důležité je poslední vyjádření: „Náš rozsáhlý výzkum věnovaný rychle se rozvíjející oblasti korpusového přístupu ve výuce má tak dvojí hlavní přínos: zprv se nám podařilo identifikovat nejčastější problematické oblasti češtiny nerodilých mluvčích, zadruhé jsme se pokusili systematizovat a navrhnout ucelený přístup ke zkoumání jazykových dat s ohledem na výuku. Doufáme, že nabízený korpusový přístup ve výuce ČCJ bude mít pozitivní vliv na další vývoj této disciplíny a v neposlední řadě přispěje učitelům i studentům k hlubšímu poznání zákonitostí českého jazyka a tím i ozvláštní, usnadní a urychlí proces osvojování cizí řeči“ (s. 148).

Oponovaná práce je doplněna seznamem použité literatury, seznamy tabulek, obrázků, grafů (s. 156–158) a přílohami (s. 159–265), v nichž autor uvádí doplňující materiály kapitoly čtvrté a popis výukových materiálů, které byly použity během experimentu v Krakově (testy a hodnocení výuky). Také práce uvedené v Bibliografii jsou kompletní.

Závěrem je třeba konstatovat, že předkládaná práce vzbuzuje respekt z hlediska rozsahu sebraného textového materiálu a schopnosti diskutovat o něm na základě přijatých metodických předpokladů. Autor si stanovil cíl zaměřit se na diskusi o morfologických

chybách vyskytujících se v písemných pracích slovanských studentů (především Poláků) a jejich překonání během výuky češtiny jako cizího jazyka – těchto cílů dosáhl jasným a přesvědčivým způsobem.

Je třeba ocenit i formální stránku práce. Transparentní systém práce s jasně definovanými cíli výzkumu a popis stavu výzkumu svědčí o vysoké míře vědecké kultury prezentované autorem. Pečlivě připravený kritický aparát stojí také za vysoké ocenění, a to jak z hlediska citací, tak i konečné bibliografie.

Všechny tyto komentáře mě nutí **hodnotit práci jako velmi dobrou a splňující všechna nezbytná kritéria** vyžadovaná pro doktorské disertační práce. Dle mého názoru splňuje práce Adriana Jana Zasiny nároky kladené na disertační práci, a proto **posuzovanou práci doporučuji k obhajobě před komisí Filozofické fakulty Karlovy univerzity**.

V Poznani dne 22. 9. 2019

prof. dr hab. Mieczysław Balowski